

№5 (63)
2020

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz

сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәріпқов Р.Қ. - Қазақстанның еңбек сіңірген
қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) – (төраға)
Абайділдинов Е.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – ҚР еңбек сіңірген
мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LLM (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қазбаева Ә.Г. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Казиев З.Г. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Қайырбаева Л.К. – PhD (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Князова А.Ж. – LLM (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қоныс В.Т. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрғазиев Б.Қ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек, Қыргызстан)

Журнал редакциясы

Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы, 010000,
Нұр-Сұлтан қ., Д. Қонаев к., 12/1
«Сұлы-жасыл желекжол» БО
тел.: 8(7172) 57-03-42

www.zqai.kz

E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama
jáne quqyqtyq aqparat institýtynyń

JARSHYSY

gylymi-quqyqtyq jýrnal

Редакция бағанасы

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.М. ЖАНҒАРАШЕВ Құқықтық емес факторлардың сот шешім-
деріне әсерін талдау 13

Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ, Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА, А.А. КАРАЕВ Мемле-
кеттік көрсетілетін қызметтер жеке және заңды тұлғалардың құқықтары
мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету мемлекеттік функцияларын іске
асыру нысаны ретінде 17

Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ Сот төрелігінің жалпы конституциялық қағи-
даттарының Қазақстан Республикасындағы әкімшілік рәсімдер мен
әкімшілік сот ісін жүргізу қағидаттарымен арақатынасы (проблемалық
мәселелер) 27

Д. ДОСМЫРЗА, Х. МАНЕЙ Қазақстан Республикасындағы кеден-
дік әкімшілік жүргізудің даму перспективалары 37

Н. СӘУЛЕН, Г.А. ҚУАНАЛИЕВА, А.Н. ОСПАНОВА Қазақстан
Республикасындағы әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізу
қағидаттарын теориялық талдау 45

Е.Б. АБДРАСУЛОВ, Х. БАЖАЙ, А.Е. АБДРАСУЛОВА Қазақстан
Республикасы Конституциясының қолданысы: құқықтық, құндылықтық
және функционалдық мазмұны 57

А. САЛИМГЕРЕЙ Қазақстан Республикасында адам өмірін ұзар-
тудың жаңа тәсілдері (медициналық және құқықтық аспектілер) 68

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Е.А. ДҮЙСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Қазақстан Республикасын-
да «жасыл экономиканы» құқықтық реттеудің кейбір мәселелері 76

В.Н. СИНЕЛЬНИКОВА Сән индустриясындағы дизайн зияткер-
лік меншік объектісі ретінде 83

Е.В. НЕСТЕРОВА Тапсырыс берушінің мердігерге құрылыс мерді-
герлігі шарты бойынша жұмысты орындау үшін қажетті жағдайлар жа-
сау міндеті туралы 90

К.К. САБИРОВ Қателікке мүмкіндік жоқ: Қазақстан Республика-
сының заңнамасында жылжымайтын мүлікке құқықтың ауысуының да-
улы мәселелерін шешу перспективалары 97

Ұ.Е. КУДИЯРОВА Қазақстан Республикасының Азаматтық ко-
дексіндегі адалдық, парасаттылық, әділеттілік қағидаттарын түсіндіру
туралы мәселеге орай 106

Г.Э. АБДРАСУЛОВА Азаматтық заңнаманың ашылмаған ақпарат
туралы нормаларын қолдану: теория және практика мәселелері 111

Б.О. АЛТЫНБАСОВ Мемлекеттік университеттердің басқару ор-
гандарын жетілдірудегі құқықтық және ұйымдастырушылық реформа-
лар 118

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

С.М. РАХМЕТОВ Қазақстан Республикасының отбасылық және
тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнамасын
жетілдіру мәселелері 127

С.С. ҚАРЖАУБАЕВ Салықтық қылмыстық құқық бұзушылықтар
профилактикасының жалпы мәселелері 135

Д.А. ФИНК Өтініш беруші әйелдердің және қылмыстық құқық
бұзушылықтан зардап шеккендердің сот төрелігіне қылмыстық құқық
бұзушылықтан келтірілген залалды өтеу шарты ретінде қол жеткізуі 142

Р.Ж. ҚОЖАХМЕТОВА, А.А. ТЫНЫШБАЕВА Кәмелетке толмағандар арасында суицидтің алдын алу проблемаларына ықпал ететін негізгі факторлар.....	149
Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану	
Ж.О. ҚҰЛЖАБАЕВА Экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесінде Қазақстан Республикасының инвестициялық қолдаудың құқықтық тетігі.....	159
Л.К. ҚАЙЫРБАЕВА Халықаралық және еуропалық құқықта жеке деректерді қорғау.....	168
Құқықтық мониторинг	
А.Қ. ҚАНАТОВ, А.Е. БЕКТЕНОВ, О.С. ҚАРАХОЖАЕВ Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл тиімділігінің (тиімсіздігінің) проблемалық аспектілері (сала-лық заңнаманы талдау).....	175
Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан	
А.А. МЕДИНАЕВА Мемлекеттік тілдегі халықаралық шарттардың тілі мен стилі: ғылы-ми лингвистикалық талдау.....	182
А.Р. ҚҰЛБАТЫРОВА Халықаралық тәжірибе негізінде екі тілді заңнаманы әзірлеудегі өзекті мәселелер.....	186
С.К. БӘКІР Мемлекеттік тілді түлетудің үш қағидаты.....	191
Жас ғалым мінбері	
А. АРЫСТАН Зияткерлік меншік құқықтарының сауда аспектілері жөніндегі келісімде-гі (ЗМҚСА) коммерциялық құпияның құқықтық режимі.....	196
Л.Е. НҮРЛҰМБАЕВА Германияның қылмыстық процесіндегі бұйрық өндірісі.....	207
Т.К. МАКЕНОВ Карантин кезеңінде азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын мемлекеттік қамтамасыз ету.....	213
А.М. НЕМЕРЕБАЕВА Азаматтардың мемлекеттік басқаруға қатысу нысандары.....	218
Ж.Б. УМБЕТБАЕВА Атмосфералық ауа Қазақстан Республикасының Экологиялық ко-дексі бойынша құқықтық қорғау объектісі ретінде.....	224
Ғылыми өмір хроникасы	
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты Ғылыми кеңесінің 2020 жылдың қорытындысы бойынша отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 21 желтоқсан.....	232
«Жаршының» архивтік беттері	
Е.Н. НҮРҒАЛИЕВА Еңбек заңнамасын жетілдіру мәселелері (ҚР ЗИ Жаршысы №1(25)-2012 ж. – 61-65 бб.).....	236
Р. АНАРОВА З. ғ. д., профессор Е.Н. Нұрғалиеваның «Еңбек заңнамасын жетілдіру мәселелері» ғылыми жарияланымна қайтып оралғанда.....	241
Есімнама	
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының директорын жоғары марапатпен құттықтау.....	245
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының бас ғылыми қызметкері, з.ғ.к., доцент А.А. Караев – 55 жаста.....	246
Библиография	
Заң ғылымдарының докторы, профессор М.Ч. Қоғамовтың Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексіне түсініктемесіне рецензия 1-том. Жалпы бөлім. 3-басылым, толықтырылған және қайта өңделген. – Алматы.: «Жеті жарғы», 2020. — 751 б.....	247
Даналық ойлар	248

**№5 (63)
2020**

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации Республики
Казахстан»

Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz

Включен в перечень изданий
для публикации основных научных
результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894
от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета

Сарпиев Р.К. – Заслуженный деятель Ка-
захстана (Нур-Султан, Казахстан) – (прео-
седатель)

Абайдылинов Е.М. – д.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)

Абызов Р.М. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)

Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Мельник Р.С. – д.ю.н. (Киев, Украина)

Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Рахметов С.М. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Малиновский В.А. – д.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)

Унзила Шапак – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Главный редактор

Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)

Айымбетов М.А. – заслуженный деятель
культуры РК (Нур-Султан, Казахстан)

Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)

Джангарашев Р.М. – LL.M. (Нур-Султан,
Казахстан)

Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Казиев З.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)

Каирбаева Л.К. – PhD (Нур-Султан,
Казахстан)

Киязова А.Ж. – LL.M. (Нур-Султан,
Казахстан)

Конусова В.Т. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)

Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)

Примаев Н.М. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Камено-
горск, Казахстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редакция журнала

Джамбуриш К.А.

Колтубаева Г.Б.

Ердышева Д.Т.

Жумагелдина Б.Ж.

Байленова А.К.

тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке

на учет СМН № 17761-Ж

от 25.06.2019 г. Комитета информации

Министерства информации и коммуникаций

Республики Казахстан

(Первичная постановка на учет

№6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес:

Республика Казахстан, 010000,

г. Нур-Султан, ул. Д. Конаева, 12/1

БЦ «На Водно-зеленом бульваре»

тел.: 8(7172) 57-03-42

www.zqai.kz

E-mail: instzak-kz@mail.ru

institutzakonodatelstva@gmail.com

ВЕСТНИК

*Института законодательства и правовой
информации Республики Казахстан*

научно-правовой журнал

Колонка редакции.....9

Конституционное и административное право

Р.М. ДЖАНГАРАШЕВ Анализ влияния неправовых факторов на су-
дебные решения.....13

Б.К. НУРГАЗИНОВ, Л.Т. ЖАНУЗАКОВА, А.А. КАРАЕВ Государ-
ственные услуги как форма реализации государственных функций обе-
спечения прав и законных интересов физических и юридических лиц.....17

Б.К. НУРГАЗИНОВ Соотношение общих конституционных прин-
ципов правосудия с принципами административных процедур и адми-
нистративного судопроизводства в Республике Казахстан (проблемные
вопросы).....27

Д. ДОСМЫРЗА, Х. МАНЕЙ Перспективы развития таможенного
администрирования в Республике Казахстан.....37

Н. САУЛЕН, Г.А. КУАНАЛИЕВА, А.Н.ОСПАНОВА Теоретиче-
ский анализ административных процедур и принципов административ-
ного судопроизводства в Республике Казахстан.....45

Е.Б. АБДРАСУЛОВ, Х. БАЖАЙ, А.Е. АБДРАСУЛОВА Действие
Конституции Республики Казахстан: правовое, ценностное и функцио-
нальное содержание.....57

А. САЛИМГЕРЕЙ Новые подходы по продлению человеческой
жизни в Республике Казахстан(медицинские и правовые аспекты) Граж-
данское и гражданско-процессуальное право.....68

Гражданское и гражданско-процессуальное право

Е.А. ДЮСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Некоторые вопросы правового
регулирования «зеленой экономики» в Республике Казахстан.....76

В.Н. СИНЕЛЬНИКОВА Дизайн в индустрии моды как объект ин-
теллектуальной собственности.....83

Е.В. НЕСТЕРОВА Об обязанности заказчика создать подрядчику
необходимые условия для выполнения работы по договору строительного
подряда.....90

К.К. САБИРОВ Без права на ошибку: перспективы разрешения
спорных вопросов перехода прав на недвижимое имущество в законода-
тельстве Республики Казахстан.....97

У.Е. КУДИЯРОВА К вопросу о разъяснении принципов добросо-
вестности, разумности, справедливости, содержащихся в Гражданском
кодексе Республики Казахстан.....106

Г.Э. АБДРАСУЛОВА Применение норм гражданского законодатель-
ства о нераскрытой информации: вопросы теории и практики.....111

Б.О. АЛТЫНБАСОВ Правовые и организационные реформы со-
вершенствования органов управления государственных университетов.....118

Уголовное право и уголовный процесс

С.М. РАХМЕТОВ Проблемы совершенствования законодательства
Республики Казахстан по противодействию семейно-бытовому насилию.....127

С.С. КАРЖАУБАЕВ Общие вопросы профилактики налоговых уго-
ловных правонарушений.....135

Д.А. ФИНК Доступ женщин-заявителей и пострадавших от уголов-
ного правонарушения к правосудию как условие компенсации ущерба,
причиненного уголовным правонарушением.....142

Р.Ж. КОЖАХМЕТОВА, А.А. ТЫНЫШБАЕВА Основные факторы, влияющие на проблемы предупреждения суицидов среди несовершеннолетних	149
Международное право и сравнительное правоведение	
Ж.О. КУЛЖАБАЕВА Правовой механизм инвестиционной поддержки Республики Казахстан в системе обеспечения экономической безопасности	159
Л.К. КАИРБАЕВА Защита персональных данных в международном и европейском праве	168
Правовой мониторинг	
А.К. КАНАТОВ, А.Е. БЕКТЕНОВ, О.С. КАРАХОЖАЕВ Проблемные аспекты эффективности (неэффективности) противодействия коррупции в Казахстане (анализ отраслевого законодательства)	175
Из практики законотворчества на государственном языке	
А.А. МЕДИНАЕВА Язык и стиль международных договоров на государственном языке: научный лингвистический анализ	182
А.Р. КУЛЬБАТЫРОВА Актуальные вопросы разработки двуязычного законодательства на основе международного опыта	186
С.К. БАКИРОВ Три принципа ренессанса государственного языка	191
Трибуна молодого ученого	
А. АРЫСТАН Правовой режим коммерческой тайны в соглашении по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности (ТРИПС)	196
Л.Е. НУРЛУМБАЕВА Приказное производство в уголовном процессе Германии	207
Т.К. МАКЕНОВ Государственное обеспечение конституционных прав и свобод граждан в период карантина	213
А.М. НЕМЕРЕБАЕВА Формы участия граждан в государственном управлении	218
Ж.Б. УМБЕТБАЕВА Атмосферный воздух как объект правовой охраны по экологическому кодексу Республики Казахстан	224
Хроника научной жизни	
Информационное сообщение о заседании Ученого совета Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан по итогам 2020 года, г. Нур-Султан, 21 декабря 2020 года	233
Архивные страницы «Вестника»	
Е.Н. НУРГАЛИЕВА Вопросы совершенствования трудового законодательства (статья в Вестнике ИЗ РК №1(25)-2012 г. – С. 61-65)	236
Р. АНАРОВА Возвращаясь к научной публикации д.ю.н., профессора Е.Н. Нурғалиевой «Вопросы совершенствования трудового законодательства»	241
Персоналии	
Поздравление директора Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан с высокой наградой	245
Главному научному сотруднику Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, к.ю.н., доценту А.А. Караеву – 55 лет	246
Библиография	
Рецензия на Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан доктора юридических наук, профессора Когамова М.Ч., том 1. Общая часть. 3-е изд., доп. и перераб. – Алматы, «ЖетіЖарғы», 2020. – 751 с.	247
Мудрые мысли	248

№5 (63)
2020

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute
of Legislation and Legal information
of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed
on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic
scientific results of dissertations on legal
sciences (Order CCES MES RK №894 from
05.30.2013)

Editorial Council members
Sarpekov R.K. – Honored Personality of Ka-
zakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)
Abayeldinov E.M. – d.j.s. (Nur-Sultan,
Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Kiev, Ukraine)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Malinovskiy V.A. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Chief Editor
Dyusenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members
Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Aiybetov M.A. – Honored Worker of Culture
of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Nur-Sultan,
Kazakhstan)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kaziyev Z.G. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kairbaeva L.K. – PhD (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Konusova V.T. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Nur-Sultan,
Kazakhstan)
Nurgazinov B.K. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Nurmagambetov R.G. – PhD
(Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk,
Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyr-
gystan)

The editorial staff
Dzhamburshin K.A.
Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhmageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media
№17761-G from 25.06.2019 from
the Information Committee of the Ministry
of Information and Communications
of the Republic of Kazakhstan
(Number and date of primary registration
№6592-Zh.07.09.2005.)
Address:
The Republic of Kazakhstan,
010000, Nur-Sultan, D. Konaev str., 12/1
BC «On the water-green boulevard»
tel.: 8 (7172) 57-03-42
www.zqai.kz
e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal

Editorial 11

Constitutional and Administrative Law

- R.M. DZHANGARASHEV** Analysis of the influence of non-legal
factors on court decisions 13
- B.K. NURGAZINOV, L.T. ZHANUZAKOVA, A.A. KARAYEV**
Public services as a form of implementation of state functions, ensuring the
rights and legitimate interests of individuals and legal entities 17
- B.K. NURGAZINOV** Correlation of general constitutional principles
of justice with the principles of administrative procedures and administrative
proceedings in the Republic of Kazakhstan (problematic issue) 27
- D. DOSMYRZA, KH. MANEY** Prospects for the development of
customs administration in the Republic of Kazakhstan 37
- N. SAULEN, G.A. KUINALIYEVA, A.N. OSPANOVA** Theoretical
analysis of administrative procedures and principles of administrative court
proceedings in the Republic of Kazakhstan 45
- E.B. ABDRASULOV, K. BAZHAY, A.E. ABDRASULOVA**
Application of the constitution of the Republic of Kazakhstan: legal, value
and functional content 57
- A. SALINGEREY** New approaches the human life-extension in the
Republic of Kazakhstan (medical and legal aspects) 68

Civil and Civil Procedure Law

- E.A. DYUSENOV, A.K. LYAMBEKOVA** Some issues of legal
regulation of «green economy» in the Republic of Kazakhstan 76
- V. SINELNIKOVA** Design in the fashion industry as an object of
intellectual property 83
- E.V. NESTEROVA** The obligation of the customer to create the
necessary conditions for the contractor to perform works under contraction
project contract 90
- K. SABIROV** No room for error: perspectives of resolving issues of the
transfer of rights to real estate in the legislation of the Republic of Kazakhstan 97
- U.E. KUDIYAROVA** Explanation of the principles of fairness,
intelligence and justice found in the Civil code of the Republic of Kazakhstan 106
- G.E. ABDASSULOVA** Application of the standards of civil legislation
on non-disclosed information: issues of theory and practice 111
- B.O. ALTYNBASOV** Legal and organizational reforms in the
improvement of the governance bodies of public universities 118

Criminal law and Criminal procedure

- S.M. RAKHMETOV** Issues of improving the legislation of the Republic
of Kazakhstan on combating domestic and domestic violence 127
- S.S. KARZHAUBAYEV** General issues of prevention of tax criminal
offenses 135
- D.A. FINK** Access of women applicants and victims of a criminal
offense to justice as a condition of compensation for damage caused by a
criminal offense 142
- R. KOZHAKHMETOVA, A.A. TYNYSHBAYEVA** The main factors
influencing the problems of suicide prevention among minors 149

International law and Comparative law	
Zh. KULZHABAYEVA Legal mechanism of investment support of the Republic of Kazakhstan in the economic security system.....	159
L.K. KAIRBAYEVA Personal data protection in international and european law.....	168
Legal monitoring	
A.K. KANATOV, A.E. BEKTENOV, O.S. KARAKHOZHAYEV Problematic aspects of efficiency (inefficiency).of anti-corruption measures in Kazakhstan (analysis of industry legislation).....	175
From the lawmaking practice in the official language	
A.A. MEDINAYEVA The language and style of international treaties in the national language: a scientific linguistic analysis.....	182
A.R. KULBATYROVA Current issues of developing bilingual legislation based on international experience.....	186
S. BAKIR Three principles of the state language renaissance.....	191
Young researchers' tribune	
A. ARYSTAN Legal regime of trade secrets in the agreement on trade aspects of intellectual property rights (TRIPS).....	196
L.E. NURLUMBAYEVA Writ proceeding in the criminal process of Germany.....	207
T.K. MAKENOV State support of constitutional rights and freedoms of citizens during the quarantine period.....	213
A.M. NEMEREBAYEVA Forms of participation of citizens in public administration.....	218
Zh.B. UMBETBAYEVA Atmospheric air as an object of legal protection according to the Environmental code of the Republic of Kazakhstan.....	224
The Chronicle of Scientific Life	
Information note on the meeting of the Academic Council of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan on the results of 2020,Nur-Sultan,December 21, 2020.....	234
The archive pages of the«Bulletin»	
E.N. NURGALIYEVA Issues of improving labor legislation(article in the Bulletin of the IL RK No. 1 (25) -2012 - P. 61-65).....	236
R. ANAROVA Back to the article of the Doctor of Law, Professor E.N. Nurgaliyeva «Issues of improving labor legislation».....	241
Personalities	
Congratulation of the Director of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstanwith a high award.....	245
Chief Researcher of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Candidate of Law, Associate Professor A.A. Karayev is 55 years old.....	246
Bibliography	
Review of the Commentary on the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Law, Professor M.Ch. Kogamov, Volume 1. General part. 3rd ed., Added and revised - Almaty, «ZhetiZhargy», 2020. - 751 p.....	247
Wise thoughts	248

стер немесе толықтырулар енгізілуі мүмкін. Ағылшын тіліне енгізілген кез келген өзгеріс немесе толықтыру орыс тіліне, одан кейін қазақ тіліне аударылып, грамматикалық немесе қандай да бір басқа да ерекшеліктерге назар аударылмай қол қойылуы мемлекеттік тілдегі халықаралық шарттың сапасына айтарлықтай нұқсан келтіреді.

Жоғарыда келтірілген қателер келісімнің екі тілдегі мәтінінің теңтүпнұсқалығын қамтамасыз етумен айналысқан қызметкердің мемлекеттік тілді игеру біліктілігі қандай дәрежеде екенін көрсетеді. Сондықтан алдағы уақытта мемлекеттік қызметшілердің мемлекеттік тілді үйрену, атап айтқанда, аударма

ісін жетілдіру курстарында біліктілігін арттыру қажет.

Сонымен қатар кез келген нормативтік құқықтық актінің мемлекеттік тілдегі мәтінін жетілдіруге, пысықтауға, түзетуге жеткілікті уақыт бөле отырып, оның сапасын жақсартуға баса назар аудару қазіргі кезде басты талап болып отыр.

Қорыта келе айтарымыз, жоғарыда көрсетілген кемшіліктерді түзету және оларды болдырмау тетігін ойластыру қажет. Онсыз мемлекеттік тілдегі құқықтық базаның қалыптасуына нұқсан келері анық. Оның үстіне, егемен, тәуелсіз, құқықтық мемлекет деген атымызға үлкен сын болары хақ.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сыздық Р. Қазақ тілінің анықтағышы (емле, тыныс белгілері, сөз сазы). – Астана: Елорда, 2000. – 522 б.

REFERENCES

1. Syzdyk R. *Qazaq tiliniń anyqtaǵyshy (emle, tynys belgileri, sız sazy)*. – Astana: Elorda, 2000. – 522 b.

УДК 340.130.53:81'246.2(100)

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ НЕГІЗІНДЕ ЕКІ ТІЛДІ ЗАҢНАМАНЫ ӨЗІРЛЕУДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР

Акмарал Рашидқызы Құлбатырова

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты
Лингвистика орталығының жетекші ғылыми қызметкері,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы; e-mail: kulbatyrova.a@zqai.kz

Түйін сөздер: заңнаманың дәйектілігі мен сапасы, халықаралық юрисдикция, заң жобасын жасаудың үш моделі, мәтіндердің түпнұсқалығы, терминологиялық және аударма жұмысы.

Аннотация. Мақалада заңнаманы екі тілде әзірлеудегі сапаның маңыздылығы мен дәйектілігі туралы кейбір өзекті мәселелері қозғалады. Автор заң жобасын жасау кезіндегі дәйектіліктің мәні айқындылықты арттыратынын атап өткен, өйткені тіл мен сөздер заң шығарушы мен тіл білімі аудармашысының жұмысында басты орын алады. Сондай-ақ, орыс тіліндегі мәтіннің және мемлекеттік тілдегі мәтін нұсқасының баламалылығы мен үйлесімділігін қамтамасыз ету үшін екі тілді мәтіндердегі терминологияны, синтаксисті, идеяларды ұйымдастыруды және стильді қарастыру қажет.

Мақалада автор заңнама нұсқаларын жасау кезіндегі құқықтық салдардың бірдей болжамды болуы қаншалықты маңызды екенін атап өтеді. Мақаланың мазмұндық сипатының тағы бір ерекшелігі сапасы бір ерекшелігі – заңнаманы екі тілде әзірлеуде кездесетін әртүрлі модельдердің болуы: аударма, бірлесіп жасау немесе қосарланған модель түрлері. Сонымен қатар, мақалада шет елдердің, әсіресе Канада, Гонг Конг және Малайзияның салыстырмалы тәжірибесі келтірілген, онда Конституцияда барлық заңнамалық актілер ағылшын тілінде де, ана тілінде де жазылуы және қабылдануы керек және екі тіл де теңтүпнұсқалы мәтін болып табылатындығы туралы айтылған.

Мақалада екі тілді заңнаманы әзірлеу процесінде аудармашы мен лингвисттің бастапқы кезеңінде қатысуының маңыздылығы мен оларға орталық рөлдің беру керектігі атап өтіл-

ді. Қорытындысында, автор дәл түсіндіруді қамтамасыз ету және екі тілді заңнаманың жоғары сапалы нәтижелеріне қол жеткізу үшін бір заңның екі тіл арасындағы үйлесімділікті сақтауға шақырады.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗРАБОТКИ ДВУЯЗЫЧНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

Кульбатырова Акмарал Рашидкызы

Ведущий научный сотрудник Центра лингвистики

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан,

г. Нур-Султан, Республика Казахстан; e-mail: kulbatyrova.a@zqai.kz

Ключевые слова: последовательность и качество законодательства, международная юрисдикция, три модели составления законопроекта, аутентичность текстов, терминологическая и переводческая работа.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы важности и последовательности качества при разработке законодательства на двух языках. Автор отмечает что ценность последовательности при составлении законопроекта повышает ясность, так как язык и слова занимают центральное место в работе законодателя и переводчика-лингвиста. Также, рассматривается вопрос терминологии, синтаксиса, организации идей и стиля в двуязычных текстах, чтобы обеспечить эквивалентность и согласованность текста на русском языке и версии текста на государственном языке.

Автором статьи подчеркивается насколько имеет значение при создании вариантов законодательства с равными предполагаемыми правовыми последствиями. Качество содержания данной статьи определяется одной особенностью – раскрытие различных моделей, которые могут быть приняты для разработки законодательства на двух языках: перевод, совместное составление или модель двойного составления. Кроме того, в статье представлен сравнительный опыт зарубежных стран, в особенности Канады, Гонг Конга и Малайзии, где в большинстве случаев конституция предусматривает, что все законодательные акты должны быть написаны и приняты как на английском языке, так и на родном языке, и что оба языковых варианта являются равно аутентичными текстами.

В статье отмечено значение привлечения переводчика и юрилингвиста на более раннем этапе и предоставить им более центральную роль в процессе разработки двуязычного законодательства. В заключении автор призывает придерживаться согласованности между двумя языками одного и того же закона чтобы обеспечить точное толкование и позволит достичь результатов более высокого качества двуязычного законодательства.

CURRENT ISSUES OF DEVELOPING BILINGUAL LEGISLATION BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE

Kulbatyrova Akmaral Rashidkyzy

Leading Researcher of the Center for Linguistics,

Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan,

city Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan; e-mail: kulbatyrova.a@zqai.kz

Keywords: consistency and quality of legislation, international jurisdiction, three models of drafting legislation, authenticity of texts, terminology and translation work.

Abstract. The article discusses the importance and consistency of quality in the development of legislation in two languages. The author notes that the value of consistency in drafting legislation increases clarity, since language and words are central to the work of the legislator and translator-linguistics. Also, the issue of terminology, syntax, organization of ideas and style in bilingual texts is considered in order to ensure equivalence and consistency of the text in Russian and the version of the text in the state language.

The author of the article emphasizes how important it is when creating variants of legislation with equal expected legal consequences. The quality of the content of this article is determined by one feature – the disclosure of various models that can be adopted for the development of legislation in two languages: translation, joint drafting or double drafting model. In addition, the article presents the comparative experience of foreign countries, especially Canada, Hong Kong and Malaysia, where in most cases the Constitution provides that all legislative acts must be written and adopted both in

English and in their native language, and that both language versions are equally authentic texts.

The article notes the importance of involving a translator and linguist at an earlier stage and giving them a more central role in the process of developing bilingual legislation. In conclusion, the author calls for consistency between the two languages of the same law in order to ensure accurate interpretation and achieve results of higher quality bilingual legislation.

Құқық тілі – бұл әртүрлі құқықтық мәдениеттердің негізгі компоненттері ретінде заңнаманы, іс жүргізу құқығын және доктринаны білдіру үшін әртүрлі тілдерде қолданылатын жүйелер мен елдерге байланысты өзгеретін құқықтық мәртебенің көрінісі болып табылады¹. Қазіргі таңда дүние жүзі бойынша 7000-нан астам тілбар, соның ішінде кең таралған деп саналатын 40-қа жуығы күнделікті қолданылып келеді. Алайда, мұндай тілдердің көп болуы мемлекеттің бір немесе бірнеше тілдерді заңнамасында қолдануына кедергі келтірмеуде, керісінше бүгінде жетекші елдер Америка, Канада және Еуропа елдері заңнаманы екі тілде жасауда қолданылуы мүмкін кез-келген озық тәжірибелердің бар-жоғын білу үшін зерттеулер жүргізуде.

Кембридж университеті мен Гарвард заң мектебінің түлектері Р. К. Гордон мен В. Турония «Салық заңнамасын әзірлеу және жасау» деген кітабында «Заңнама ережелері жасалған кезде саясаттың шыныменде қол жеткізгісі келетін нәрсе көрсетілуі керек» деп мәлімдеген болатын². Заңнаманы екі тілде әзірлеу процесінде көбінесе аудармашылар екі тілдік нұсқаны әзірлеуде семантикалық, грамматикалық және синтаксистік жағынан қиындықтарға тап болады және көп жағдайларда түпнұсқа мәтіннің сөзбе-сөз аудармасына сүйенеді, албұл бір жағынан мәтіннің нақты қандай мағынада айтылып тұрғанын ашып көрсетпеуіне әкеледі. Нәтижесінде заңнаманың түпкілікті өнімі атқарушы органдардың алға қойған мақсаттарына қол жеткізбеуіне әкеліп соғады. Канада мемлекетінің Онтарио заң қоғамының жетекші заңгері Д. Л. Ревеллдің пікірінше «Егер екі тілді заңдардың екі нұсқасы да бір нұсқаның екіншісінен басым болу мүмкіндігіне қарағанда тең дәрежеде болса, аударманың дәлдігі жоғарырақ болады» деп айтқан.

Көптеген елдерде заң шығару шығармашылығында заңды бірнеше тілде қабылдау процесі көптеп кездеседі. Мысалы, Ирландия ирлан және ағылшын тілдерінде, Уэльсваллий және ағылшын тілдерінде, Гонконг қытай және ағылшын тілдерінде, Канада француз

және ағылшын тілдерінде, Танзания кисвахили және ағылшын тілдерінде³ және т.б. елдерде өз заңдарын қабылдайды. Сонымен қатар, екі тілді юрисдикциялардың көпшілігінің конституциясы кез-келген жазбаша заңның мәтіндерін ағылшын тілінде де, сол юрисдикцияның мемлекеттік тілінде де түпнұсқа мәтіндер ретінде қабылдау керектігін нақты көрсетеді. Мысалы, Гонконг және Канададағы юрисдикциялар көптеген жылдар бойы екі тілді заңнамалық жүйенің берік негізін құруға және негіздеуге, сондай-ақ екі тілді заңнаманың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ең жақсы шешім табуға күш салуда.

Сондай-ақ, Канада мен Гонконгтың юрисдикциясындағы тілге қатысты ережелерін айта кететін болсақ, онда барлық заңнамалық актілер ағылшын тілінде де, мемлекеттік тілінде де жазылуы және қабылдануы керек және екі тілдің де түпнұсқа мәтіндерге тең болатындығын қарастырады. Сонымен қатар, екі мәтінге де бірдей құқықтық мәртебе берілген, өйткені басқа мәтінге қарағанда бірде-бір мәтін жоғары мәртебеге ие болмау керек деген қағиданы ұстанады. Басқаша айтқанда, екі тілдік нұсқа арасында туындауы мүмкін сәйкессіздік немесе келіспеушілік жағдайында бір тілдік нұсқа басқа тілдік нұсқадан автоматты түрде басымдыққа ие бола алмайды.

Канада мемлекетін алатын болсақ, федералды деңгейдегі заңдар ағылшын және француз тілдерінде жасалуға міндетті, бірақ осы екі тілде жазылған заңдар бір жағынан басымдыққа ие екі құқықтық жүйені, атап айтқанда Квебек провинциясындағы француз азаматтық құқығын және мемлекеттің қалған бөлігіндегі ағылшын жалпы құқық жүйесін көрсетуі керек. Яғни, ағылшын және француз тілдері ресми тілдер ретінде бекітілген, олардың әрқайсысы бір-біріне тең, олардың ешқайсысы екіншісіне қатысты ерекше мәртебеге немесе артықшылыққа ие емес. Осылайша, федералды заңдарда екі тілділіктің конституциялық және заңнамалық талаптары нақты көрсетілген. Сол сияқты, Гонконгтың конституциялық шеңберінде ағылшын және қытай тілдерінде екі тілді заңнаманы дайын-

¹ G. Peruginelli «Accessing Legal Information Across Boundaries: A New Challenge», 2009, 37 Intl J Legal Info. https://www.esearchgate.net/publication/47704560_Accessing_Legal_Information_Across_Boundaries_A_New_Challenge

² R. K. Gordon and V. Thuronyi «Tax Legislative Process» in *Tax Law Design and Drafting: v.1*, edited by V. Thuronyi (International Monetary Fund 1996). <https://www.imf.org/en/Publications/Books/Issues/2016/12/30/Tax-Law-Design-and-Drafting-Volume-I-1550>

³ P. Salembier «Rethinking the Interpretation of Bilingual Legislation: the Demise of the Shared Meaning Rule» (2003-2004) 35 Ottawa L Rev 75, 77. <https://commentary.canlii.org/w/canlii/2003CanLIIDocs18>

дау және жүзеге асыру қарастырылған⁴. Жаңа заңнаманы қытай тілінде әзірлеуде және қолданыстағы заңнаманы қытай тіліне аударуда Гонконгтағы заң кеңесшілері мен аудармашылары екітілділік туралы жалпы ережелерде баяндалған қағидаттарды басшылыққа алады. Онда, ағылшын және қытай тілдеріндегі қаулылардың мәтіндері бірдей болып табылады және әр түпнұсқа мәтін бірдей мағынаға ие болады деп жазылған. Мұндай ережелері мен қағидаттары бар мемлекеттер үшін заңнаманы екі тілде жүргізу аса қиындық тудыртпайтыны белгілі.

Заң, тіл және қоғам арасындағы қарым-қатынастар бір бірімен тығыз байланысты және күрделі процестердің бірі. Әрбір мемлекетте заң шығарушы орган немесе үкімет өз халқының тілін құрметтеп, дұрыс қолдана білу керек⁵. Ұлт – бұл адресат, ал адресат заң мәтінін оқып, түсініп, қажет болған жағдайда есте сақтай алу мүмкіндігі болу керек. Сондықтан да мемлекет өз заңдарының тұтастай өз тілінде мұқият құрылуын, анық білдірілуін және үнемі жоғары сапада болуын қамтамасыз етуге міндетті.

Заңнаманы екі тілде жазу мақсатында тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін анықтықтың, түсініктің, сенімділіктің, дәйектіліктің және қысқартудың негізгі атрибуттарын қолдану қажет. Д. Л. Ревелл заңдарды бірнеше тілде әзірлеу үшін кем дегенде үш мүмкін модельді анықтаған болатын, атап айтқанда аударма моделі, бірлесіп құрастыру моделі және қос құрастыру моделі⁶.

Ең бірінші аударма моделіне тоқталатын болсақ, оның өзі екі кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңінде мәтін мемлекеттік немесе ресми тілде жасалады, содан кейін екінші кезеңінде басқа тілге аударуы болып табылады. Заңнаманы бір тілде жасау кезінде қолданылатын негізгі құралдарды заңнаманы екі тілде жазуда да қолданады, тек қана заңнаманың мәтіндері айқын, дәл және түпнұсқалы болуы керек. Сайып келгенде, заң шығарушы және атқарушы органдар заң жобасына қанағаттанғаннан кейін аудармашыға ұсынады. Заңды екі тілде әзірлеу үшін шамамен үш есе көп жұмысты қажет етеді. Мысалы, Бруней-Даруссалам мен Малайзияда заңнама шығармашылығы

жоғары деңгейде дамыған, дегенмен, заңнама тілі ағылшын тілінде жиі жасалады⁷. Сонымен қатар, атқарушы органдармен және басқа да мүдделі тараптармен келіссөздер мен талқылаулар жүргізілген шақта тек ағылшын тіліндегі нұсқасы қарастырылады. Ал, ағылшын тілінде жазылған заң жобасының нұсқасы аяқталғаннан кейін малай тіліне аударуға жіберіледі. Бұл тәсіл қарапайым және тек білікті аудармашыларды қажет етсе де, шынайы келгенде тілдік теңдікке жету үшін күтпеген тілдік қиындықтарды тудырады. Мұндай аудармашылық тәсіл екі тілдің арасында грамматикалық және стилистикалық тұрғыдан үлкен айырмашылықтар болған жағдайда ғана заңды белгілі бір мағыналық жүйеге келтіруін қиындатады.

Жобаны жергілікті тілде құрастыру процесі тек сөзбе-сөз аударманы ғана емес, іс жүзінде жаңа жобаны жазудан тұрады⁸. Заң жобаларын бірлесіп жасау моделінде заң жобасын жасаушылар өз ана тілін еркін меңгерген және заңнаманы екі тілде бір уақытта дайындалуын көздейді. Шын мәнінде, бұл модель екі ресми тілдің тең құқықтық мәртебесін құрметтеуді қамтамасыз ететін ең жақсы тәсіл ретінде қарастырылады.

Қос құрастыру моделіне келетін болсақ, ол бір заң шығарушыдан екі тілдік нұсқаны дайындауға жауапты болуды талап етеді. Мұндай құрастыру жүйесінің маңызды кемшіліктерінің бірі-құрастырушының екінші тілдегі нұсқаны дайындауда толығымен объективті болуы мүмкін еместігі [1, 41 б.]. Сонымен қатар, заң шығарушы бірінші тілдегі нұсқада жасаған кез-келген қателік оның екінші тілдегі нұсқасында бірдей қателік жіберуіне әкеледі. Қарапайым тілмен айтқанда, заңнаманы екі тілде әзірлеу үшін қосарланған құрастыру моделін қолдану көп мемлекеттерде ұсынылмайды.

Заң шығармашылығында қандай әдіс қолданылса да, ең бастысы екі тілде жазылған нұсқа бір бірімен салыстырылып және түзетіліп отырылуы тиіс, сол кезде ғана заңның түпкілікті мақсатына жетуге мүмкін бола алады. Сонымен қатар, жаңа екі тілді заңнаманы әзірлеу кезінде немесе заңнаманы бір тілден екінші тілге аудару кезінде заң шығарушы

⁴ M. Thomas «The Development of a Bilingual Legal System in Hong Kong» 1988, 18 Hong Kong LJ 15.

//<https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1412&context=ilr>

⁵ Sir W. Dale, «Review Article: Canadian Draftsmanship, and the French Connection» 1984, 5 Stat LR 62-65. // https://sas-space.sas.ac.uk/4707/1/Norismizan_Haji_Ismail_LLM_ALS_Dissertation.pdf

⁶ D. L. Revell «Authoring Bilingual Laws: The Importance of Process» 2004, 29 Brook J Intl L 1085. // https://sas-space.sas.ac.uk/4704/1/Odehthie_Birungi_Kamugundu_LLM_ALS_Dissertation.pdf

⁷ Талқыланатын және қарастырылатын шариғат заңдарын қоспағанда, жобалар бастап қыдамалай тілінде дайындалатын

⁸ R. K. Gordon and V. Thuronyi, «Tax Legislative Process» in *Tax Law Design and Drafting: v.1*, edited by V. Thuronyi (International Monetary Fund 1996). // <https://www.imf.org/en/Publications/Books/Issues/2016/12/30/Tax-Law-Design-and-Drafting-Volume-1-1550>

және аудармашы әрқашан екі тілді заңнаманың ережелерін екі тілдегі барлық мәтіндерде бірдей мағынаға ие деп түсінуін және түсіндірілуін қамтамасыз етуі керек. Ең бастысы, екі тілді заңдар орташа интеллекттегі адамға түсінікті тілде жазылып аударылуы қажет.

Ал енді Қазақстан Республикасында заң шығармашылығына келетін болсақ, мұнда Заңнама және құқықтық ақпарат институтындағы Лингвистика орталығы 10 жылдан астам уақыт ішінде мемлекеттік тілде жазылған заңнамаға сараптама жасай отырып, оның тілдік жүйеге қатысты кемшіліктерімен жұмыс жасап келеді. Оттава Университетінің заң бөлімі бойынша аға ғылыми қызметкері С. Кронгольд «Оқырман заңнаманың қай тілін таңдаса да, ол оған қол жетімді, түсінікті және тартымды болуы керек» деп айтқан болатын. Осындай мақсатта жұмыс атқарып келе жатқан Лингвистика орталығының сарапшылары мемлекеттік тілдің әлі де оқырмандар арасында өз орнын таппай, мемлекеттің өз тіліндегі заңының қоғам үшін айқын да түсінікті етіп жетпеуіне қапалы. Әрине, екі тілде жазылған заңның сөзсіз қиындықтарымен қоса, уақыттың тапшылығы заң жобасын сапалы түрде қарау мүмкіндігін шектейді. Уақыттың жетіспеушігі тек қана заң шығарушыларға ғана емес, аудармашылар мен сарапшыларға теріс әсерін тигізуде.

Сондай-ақ, екі тілде заңнамада туындайтын тағы да бір мәселе ол орысша не қазақша тілдеріндегі заңды тіркестердің немесе терминдердің балама аудармасын табу. Көптеген ағылшын тіліндегі терминдер мен сөз тіркестері архаикалық болып табылады және оның қазақша баламасы мен мағынасын толық жеткізе алатын сөздерді табу әрдайым мүмкін бола бермейді. Тіпті, жылдам дамып келе жатқан салаларда тиісті терминологияны тауып аудару кей жағдайларда лингвист-аудармашылардың жаңадан сөз тауып, мағынасы жағынан келтіруге көптеп еңбектенеді. Айта кететін жайт, қазіргі таңда бірден қол жетімді және оңай жаңартылатын заңды терминдердің электронды сөздігі болып табылатын терминологиялық мәліметтер базасы екі тілді заң жобасын жасайтын мемлекеттерде көптеп кездеседі [2, 113 б.]. Мысалы, соңғы жылдары Эстонияның заң тілі орталығы Эстониядағы құқықтық аударма және терминологиялық жұмыс бойынша сараптамалық орталыққа айналды, онда заң терминологиясының тұжырымдамалық дерекқоры заң жобаларын жасаушылар үшін таптырмас құрал

болып табылады, осы арқылы аудармашылар одағы құрылған және де қоғамда өз пайдаланушыларын тапқан⁹. Мұндай терминологиялық дерекқор көзі көптеген жылдар бойы Лингвистика орталығында зерттеліп келуде және жыл сайын жетекші ғылыми қызметкерлердің бастауымен жинақ ретінде заңнама институтында шығуда.

Екі тілді заңнаманы дайындау кезінде шаблон ретінде пайдаланылуы мүмкін сөздер мен сөз тіркестерін және тиісті деректерді сақтау үшін терминологиялық деректер базасын пайдалану тілдік нұсқалардың бірізділігін қамтамасыз етуге ықпал етуі мүмкін. Оның ең үлкен артықшылықтарының бірі – бұл заң шығарушыларға өз жобаларын сөздер мен сөз тіркестерінің сәйкестігін тексеруге мүмкіндік береді [3, 32 б.]. Сонымен қатар, ол синонимдерді қолдануға немесе бір сөзді заңнамада бірнеше жолмен қайталауға жол бермейді. Алайда, мұндай еңбекті зая кетіrmес үшін осындай базаны қоғамда қолданысқа түсуге жағдай жасау, сол кезде екі тілді заңнаманың сапасы да жоғары дәрежелі, түсінуі де оңай болар еді.

Қорытындылай келгенде, заңнамалық актілерді екі тілде құрастыру – бұл тілдің маңыздылығына ерекше назар аударатын байланыс құралы. Әр тілдің өз ережелері мен қағидалары бар демекші. Жалпы, екі тілді заңнаманы қабылдаудың негізгі мақсаты – оқырманға өз ана тілінде заңдарға қол жеткізуге мүмкіндік беру. Тілдің саяси және мәдени салдары болғандықтан, тиісті стандарттарды қолданбау саяси ыңғайсыздыққа әкелуі мүмкін және заңды түсінуде қиындықтар тудыруы мүмкін [4, 23 б.]. Егер біз заңның үстемдігін сақтағымыз келсе, азаматқа тікелей қатысты заңнама қарапайым азамат үшін түсінікті болуы керек¹⁰. Оқырман өзінің құқықтары мен міндеттерін толық түсіну үшін өзіне таныс болатын тілдегі заңдарға қол жеткізе алуы керек.

Жоғарыда келтірілген халықаралық тәжірибе нәтижесінде екі тілді заңнаманы әзірлеу процесінде аудармашы мен заңгерді бастапқы кезеңде жұмылдыру керектігін айтады. Осы процестің кейінгі кезеңдерінде сапалы екі тілді заңнаманы жетілдіруде көптеген қиындықтар туындағандықтан, заңнама жобасының бастапқыда жоғары сапада болғаны жөн. Жаңа екі тілді заңнаманы әзірлеуге немесе заңнаманы аударуға жеткілікті уақыт заң шығарушының да, аудармашының да, заңгердің де міндеттерін айтарлықтай жеңілдетеді. Қазіргі уақытта көптеген юрисдикциялар канадалық тәжірибеге негізделген, жобаларды

⁹ M-E. Ilja «Estonian Legal Language Centre: Legal Translation and Terminology Work» 2005, 33 Intl J Legal Info 274. // <https://core.ac.uk/download/pdf/216730137.pdf>

¹⁰ T. Millett «A Comparison of British and French Legislative Drafting (With Particular Reference to their Respective Nationality Laws)» 1986, Stat LR 130, 157. // https://sas-space.sas.ac.uk/4707/1/Norismizan_Haji_Ismail_LLM_ALS_Dissertation.pdf

бірлесіп құру моделін қабылдауға тырысуда. Гонконг пен Уэльс осындай тәжірибені соңғы жылдары енгізіп келеді. Бұл әр тілдік нұсқаны бірдей деңгейде дамытуға мүмкіндік береді.

Заңнаманы екі тілде әзірлеу көп шеберлікті, мұқият болуды және жүйелілікті қамтамасыз ету үшін көп уақытты қажет етеді.

Сонымен қатар, бірлесіп жасалған жұмыс екі тілді заңнаманың сапасын қамтамасыз етудің ажырамас механизмін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Басты мақсат – бір заңның екі сапалы тілдік нұсқасын жасау, олардың біреуі екіншісінің қарапайым аудармасы ретінде қарастырмау.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Levert L.A. QC «Bilingual and Bijural Legislative Drafting: To Be Or Not To Be?». – Canada: Statute Law Review, Volume 25, Issue 2, 2004. – Pages 151–164, <https://doi.org/10.1093/slr/25.2.151>
2. Lortie S. and Bergeron R. C. QC «Legislative Drafting and Language in Canada». – Canada: Statute Law Review, Volume 28, Issue 2, 2007. – Pages 83–118, <https://doi.org/10.1093/slr/hmm002>
3. Johnson P.E. QC «Legislative Drafting Practices and Other Factors Affecting the Clarity of Canada's Laws». – Canada: Statute Law Review, Volume 12, Issue 1, 1991. – Pages 1–15, <https://doi.org/10.1093/slr/12.1.1>
4. Revell D.L., «Bilingual Legislation: The Ontario Experience». – Canada: Statute Law Review, Volume 19, Issue 1, 1998. – Pages 32–40, <https://doi.org/10.1093/slr/19.1.32>

REFERENCES

1. Levert L. A. QC «Bilingual and Bijural Legislative Drafting: To Be Or Not To Be?». – Canada: Statute Law Review, Volume 25, Issue 2, 2004. – Pages 151–164, <https://doi.org/10.1093/slr/25.2.151>
2. Lortie S. and Bergeron R. C. QC «Legislative Drafting and Language in Canada». – Canada: Statute Law Review, Volume 28, Issue 2, 2007. – Pages 83–118, <https://doi.org/10.1093/slr/hmm002>
3. Johnson P. E. QC «Legislative Drafting Practices and Other Factors Affecting the Clarity of Canada's Laws». – Canada: Statute Law Review, Volume 12, Issue 1, 1991. – Pages 1–15, <https://doi.org/10.1093/slr/12.1.1>
4. Revell D. L., «Bilingual Legislation: The Ontario Experience». – Canada: Statute Law Review, Volume 19, Issue 1, 1998. – Pages 32–40, <https://doi.org/10.1093/slr/19.1.32>

УДК 341

ТРИ ПРИНЦИПА РЕНЕССАНСА ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА

Бакиров Серик Касенгазинович

Младший научный сотрудник отдела Центра лингвистики
Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан;
Нур-Султан, Республика Казахстан; e-mail: serik2504bakir@mail.ru

Ключевые слова: государственный язык Республики Казахстан, профессионализм, три главных принципа, возможные последствия при игнорировании указанных принципов, издержки в подсознании, актуальные рекомендации, выступление Президента Республики Казахстан, Комитет по языкам, Министерство образования Республики Казахстан.

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы полноценного и повсеместного функционирования государственного языка Республики Казахстан, который характеризуется как «за 30 лет де-факто так и не достигнуты впечатляющие успехи в данном деле». Проанализированы и рассмотрены причины и проблемы неполноценного внедрения казахского языка, при этом детально раскрываются видения автора по успешному функционированию государственного языка в Казахстане.

Изложен ряд рекомендаций по разработке и переводу документов на государственный язык, основанные на опыте автора, накопленном более чем за 25 лет на различных (в том числе руководящих) должностях центрального аппарата государственных органов Республики Казахстан данной отрасли.

Внесены конкретные предложения по достижению полноценного и качественного роста казахского языка и его официальному функционированию.